କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ଓ କାଳୀ

ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ

ଓଡ଼ିଶାର ପରମ ଇଷ୍ଟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ନିଜେ ହିଁ ବୁଦ୍ଧ ଓ ନିଜେ ହିଁ କାଳୀ ।

'ସଂସାର ଜନଙ୍କୁ ତାରିବା ନିମନ୍ତେ , ବଉଧ ରୂପେ ବିଜେ ଅଛ ଜଗନ୍ନାଥେ' ବୋଲି ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସ କହିଥିବାବେଳେ, ତନ୍ତ୍ର କହେ, 'ନିଳାଦ୍ରୌ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସାକ୍ଷାତ୍ ଦକ୍ଷିଣକାଳିକା' ।

ବଜ୍ରଯାନର ତନ୍ତ୍ରାଧାରରେ ଗୁରୁଦେବ ବୁଦ୍ଧ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ହୋଇଥିବା ଥୟ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ କାଳୀ କହିବା ଅର୍ଥ ବୁଦ୍ଧ ବି କାଳୀ ।

କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟରେ , କାଟ୍‌କୁ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ଜାଣିବାପାଇଁ , ମୋ ପୁସ୍ତକ ଶ୍ରୀଜୟ ଦେବଙ୍କ ବାଇଶି ପାହାଚରୁ ***ଏକ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ -***

କାଳୀଙ୍କି ଆମେ କେଉଁଠି କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଥିଲୁଁ?

ଆମେ ଦେଖିଥିଲୁଁ 'ଭୈରବଶାସନ' ଭାବେ କୁଖ୍ୟାତ ଦାନବରାଜ ଶୁମ୍ଭ ବିରୁଦ୍ଧରେ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ । 'ମାତୃଗଣ'ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ରକ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟର ନିପାତ କଲାବେଳେ ।

ତାଙ୍କ କଥା ଚିନ୍ତା କଲେ ହିଁ ମନ ଛୁଟିଯାଏ ଆମ ଅମ୍ଳାନ ଅତୀତକୁ । ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦୀ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ଚଣ୍ଡାଶୋକ ସହ ଆମ ମାତୃପ୍ରଧାନ ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସେହି ମହା ସମରକୁ ଯାହାକୁ ଇତିହାସ ମନେରଖିଛି କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ଭାବେ । ଏବଂ ଯାହାର ପଟାନ୍ତର ଇତିହାସ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ଦେଖିନାହିଁ ।

ଅବଶ୍ୟ ଏକଥା ସତ୍ୟ ଯେ, ଏହି ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଯୁଦ୍ଧର ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ଏହା ଥିଲା ଏକ ଆଦର୍ଶଗତ ଯୁଦ୍ଧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସାମାଜିକ-ଐକ୍ୟବାଦର ଯୁଦ୍ଧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସ‌୍ରସାରଣ ପଥରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଅନ୍ତରାୟ ଥିଲା ଆମ ରାଜ୍ୟର ତଦାନୀନ୍ତନ ଭୌଗୋଳିକ ସୀମାରେ ଥିବା ଏବଂ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିବା ମାତୃପ୍ରଧାନ ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ । ଆଦର୍ଶତଃ ଏହି ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଥିଲେ ଆଦିମ ସାମ୍ୟବାଦୀ ଦେଶ । ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦ ଯେଉଁ ରାଜଶକ୍ତି ତିଆରି କରିଥିଲା ତାହା ସ‌୍ରମାରିତ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲା ଏହି ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ହେତୁ । ଏହି ଗଣରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଜାତିବାଦ ନ ଥିଲା, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ-ତ୍ତି ନ ଥିଲା କି ସ-ତ୍ତିଗତ ବିଭେଦ ନ ଥିଲା । ଯଦି କେବେ କିଛି ବିବାଦ ଉପୁଜୁଥିଲା ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟ ବସି ସାର୍ବଜନୀନ ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ତହିଁର ସମାଧାନ କରୁଥିଲା । ଏହି ସାର୍ବଜନୀନ ମତାଧିକାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଓଡିଶାରୁ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ତୋଷଳରୁ । ଏହି ସାର୍ବଜନୀନ ମତାଧିକାର ବିଦିତ ଥିଲା ଚନ୍ଦ ଭାବେ । ଚନ୍ଦ ଥିଲା ସାରା ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ଭୋଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଗଲାଣି । (India at her Best, Limca Book of Records, 1996, p.139)

ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଯେ ନିଶ୍ଚୟ ଥିଲା ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ କପିଳେଶ୍ୱର ତହିଁର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଭାବେ ଏହି ଚନ୍ଦକୁ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ । ଚନ୍ଦ ବା ସାର୍ବଜନୀନ ମତବଳରେ ରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳନା ହେଉଥିଲା ବୋଲି ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ନାମ ଥିଲା ଚନ୍ଦକା । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପ୍ରତି ଆନୁଗତ୍ୟ କାରଣରୁ ଓଡିଆ ଜାତି ସେହି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଚନ୍ଦକାର ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିନାହିଁ । ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ବୈଦିକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ବିସ୍ତାର ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡିକ ପ୍ରତି କିପରି ବିପଜ୍ଜନକ ତାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିବା ହେତୁ

ସେହିଠାରେ ତାକୁ ବାଧା ଦେଇ ଓଡିଶାର ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡିକୁ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ କରି ରଖାଯାଇହେବ ବୋଲି ମନସ୍ଥ କରି ବୁଦ୍ଧ କିପରି ତୋଷଳରୁ ମଗଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥିଲେ ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦକୁ ଗଣତନ୍ତ୍ରବାଦ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ରୋକାଯାଇପାରିବ ବୋଲି ସେ ଦୃଢ଼ ନିଶ୍ଚିତ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଚନ୍ଦ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ନିଜ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ସଂଘ ପରିଚାଳନାରେ ଏବଂ ଏହି ସଂଘଗୁଡ଼ିକୁ ଉତ୍ତର ଭାରତର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଆଦର୍ଶ ଭାବେ ରଖାଇ ସେମାନଙ୍କ ମାତୃପ୍ରଧାନ ବସତିମାନଙ୍କରେ ଚନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ସାମୁହିକ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଯିବାର ଏକ ନୂଆ ପର-ରା ସୃଷ୍ଟି କରାଇଥିଲେ । ଫଳରେ ସେହି ଆଦିମ ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆଦିମ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଗଣରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସ-୍ରସାରଣମୁଖୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ରାଜତନ୍ତ୍ରକୁ ସ୍ଥାଣୁ କରିଦେଇଥିଲା ତହିଁର ଉଦ୍‌ଗମ ସ୍ଥଳରେ, ବିଶେଷତଃ ସେହି ମଗଧରେ । ଏଠି ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ କାଳ ପରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କୁ ହାତେଇ, ଲୋକବାଦୀ ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସ୍ଥବିରାବସ୍ଥାରେ ଗୃହବନ୍ଦୀ କରି ରଖି ଉଗ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦୀମାନେ ଯେପରି ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ ଠିକ୍ ସେପରି ଏକ ଘଟନା ଘଟିଥିଲା ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବେଳେ ମଗଧରେ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଆସି ସମ୍ରାଟ ବିମ୍ବିସାର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ପ୍ରତି ବିମୁଖ ହୋଇଉଠିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦୀମାନେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ରାଜଗାଦି ଦିଆଇଥିଲେ । ଆମେ ପୂର୍ବରୁ ଦେଖିଛେଁ, କିପରି ଏହି ଅଜାତଶତ୍ରୁ ତାଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ବସ୍‌ସାକରଙ୍କୁ ପଠାଇ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ ଚାହିଁଥି ଲେ କି ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକଠାରୁ ସେ ସ-ର୍କ ଛିନ୍ନ କରିବା ଉଚିତ ବା ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କ ଆଧିପତ୍ୟ ମାନିନେବାକୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ଉଚିତ । ଆମେ ଦେଖିଛେ ଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ବସ୍‌ସାକରଙ୍କ ଠାରୁ ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କ ବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧ କିପରି ତାଙ୍କୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ତାଙ୍କରି ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଦିବାସୀମାନେ ନିଜର ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଚଳଣି ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିଥିବେ କୌଣସି ସମ୍ରାଟ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ କେବେ ବି କୌଣସି ଆଧିପତ୍ୟ ଜାରି କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆମେ ଦେଖିଛେଁ କିପରି ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ବସ୍‌ସାକର ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଧମକ ଦେଇଥିଲେ ଯେ କଳେ ବଳେ କୌଶଳେ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହେଉ ପଛେ, ମଗଧ ନିଶ୍ଚୟ ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଧ୍ୱଂସ ସାଧନ କରିବ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା । ଆମେ ଲକ୍ଷ୍ୟକରୁଁ, ବୁଦ୍ଧ ଯେଉଁ ସଂଘ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ତାହା ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ କୈନ୍ଦ୍ରବାଦର ଥିଲା ପ୍ରଥମ ନମୁନା । ସୁତବାଂ ତାଙ୍କ ତିରୋଧାନ ପରେ ବୌଦ୍ଧ ଆନ୍ଦୋଳନ କେନ୍ଦ୍ରହୀନ ହୋଇପଡିଥିଲା । ଏହି ସୁଯୋଗ ନେଇ ବୈଦିକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ କାୟା ବିସ୍ତାର କରିଗଲା ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଭାରତକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇଲା । ଏଥିରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ ଅନ୍ତରାୟ ଥିଲା ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଓଡିଶା । ମୁନି କପିଳଙ୍କ ପ୍ରକୃତିପ୍ରଧାନବାଦ ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ଆପଣାଇ ନେଇଥିଲା ଓ ତାର ପ୍ରାକୃତିକ ଅନୁଭୁତି ଜୀବନଜିଜ୍ଞାସାର ଏହି ଆଦିବିଜ୍ଞାନର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଗଢ଼ି ତୋଳିଥିଲା ଆଦିତନ୍ତ୍ର । ଗଢି ତୋଳିଥିଲା କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ମାତୃ-ମାଦଳା, ଜଗନ୍ତା-ଥ । ଶବରୀପାଦ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଭୁତି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ବିଜ୍ଞ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ନେଇ ଏହି ଆଦିତନ୍ତ୍ର ବିଗ୍ରହ ଜଗନ୍ତା-ଥ ସେତେବେଳକୁ ଶୁନ୍ୟରୁପୀ ହୋଇସାରିଥିବା ବୁଦ୍ଧଙ୍କ କରୁଣାଧାରାର ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ଜଗନ୍ନାଥ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ ଏବଂ ଓଡିଶା ବୌଦ୍ଧତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରସବଶାଳା ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ତେଣୁ ବର୍ଣ୍ଣବୈଷମ୍ୟବାଦୀ ବୈଦିକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟପାଇଁ ଏହା ହୋଇଉଠିଥିଲା ସବୁଠୁ ବଡ ଅନ୍ତରାୟ ।

ଏହି କାରଣ ହେତୁ ଅଶୋକ ଓଡିଶା ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । କାରୁବାକୀ ନାମକ ଏକ ସୁନ୍ଦରୀ କୈବର୍ତ୍ତ କନ୍ୟା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କାମୁକ ଆକର୍ଷଣ ଏହି ଯୁଦ୍ଧର କାରଣ ଥିଲା ବୋଲି ଏବଂ ଏହି ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ଏତେ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରାଣହାନି ଘଟଥିବା ଦେଖି ତାଙ୍କର ଅନୁତାପ ଆସିଲା ଓ ସେ ଅଶୀ ତ୍ୟାଗ କରି ଚଣ୍ଡାଶୋକରୁ ଧର୍ମାଶୋକରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ବହୁ ନିରୋଳା ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାର କରିଛି ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦୀ ଇତିହାସ । ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ ଏହି ଇତିହାସ ଚେଷ୍ଟା ବି କରିନାହିଁ କାରୁବାକୀ କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଆଗକୁ ଯିବାପାଇଁ । ଅଧ୍ୟାପକ ଡଃ ଅମିୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଏକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ କାରଣ ଖୋଜିବାକୁ । ତାଙ୍କ ମତରେ କଳିଙ୍ଗର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସମୁଦ୍ର ତଟ ଓ

ବ୍ୟସ୍ତ ବନ୍ଦରମାଳାର ଆକର୍ଷଣ ହିଁ ଅଶୋକଙ୍କୁ ଆମ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହ ଏକମତ ହୋଇପାରୁନି । ଅଶୋକଙ୍କ ଶାସନରେ ମଗଧର ନୌବାଣିଜ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିବାର କୌଣସି ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉନି । ସୁତରାଂ ବନ୍ଦରମାଳାର ଲୋଭରେ ସେ କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିବା ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।

କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇଥିଲା ଓ ସେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଚଣ୍ଡାଶୋକରୁ ଧର୍ମାଶୋକରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ବୋଲି ଯେଉଁ ପ୍ରଚାର ଚାଲିଛି ତାହା ଯେପରି ବିଭ୍ରାନ୍ତିକର, ଧର୍ମାଶୋକରେ ପରିଣତ ହେବା ପରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାରପାଇଁ ସେ ଆଉ ଆଗ୍ରହୀ ନ ଥିବା ହେତୁ ବାଣିଜ୍ୟପାଇଁ ବା ସୈନ୍ୟପ୍ରେରଣପାଇଁ *ପରାଜିତ* କଳିଙ୍ଗର ବନ୍ଦରମାଳାକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଚାହିଁ ନ ଥାଇପାରନ୍ତି ବୋଲି ଯଦି ଯୁକ୍ତି ହୁଏ ତାହା ବି ହେବ ସେପରି ଅବାସ୍ତବ ।

ବସ୍ତୁତଃ ଅଶୋକ ଥିଲେ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣେ ରାଜ୍ୟ ଲୋଲୁପ ଓ କ୍ଷମତାଲୋଭୀ ବ୍ୟକ୍ତି । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣକରି ଯଦି ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତରେ ହୃଦୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାନ୍ତା ତେବେ ସେ ବନ୍ଦୀ କରି ନେଇଯାଇଥିବା ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ (ଡି.ସି.ସର୍କାର:ଶିଳାଲେଖ- ୧୩, ଇନ୍‌ସ୍କ୍ରିପ୍‌ସନ୍‌ସ ଅଫ୍ ଅଶୋକ, ଦିଲ୍ଲୀ ୧୯୭୩, ପୃଷ୍ଠା-୨)ସସମ୍ମାନେ ଏବଂ ସାନୁତାପ ଛାଡିଦେଇଥାନ୍ତେ ଏବଂ ନିଜ ଜନ୍ମଭୂମିରେ ସେମାନେ ଯେପରି ପୂର୍ବବତ୍ ସଂସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ନିଶ୍ଚିତ କରିଥାନ୍ତେ । ସେ ଏହା କେବେ ବି କରି ନ ଥିଲେ । ଓଡିଶାମାଟିର ଏହି ବୀରପୁରୁଷଗଣ ମଗଧଭୂଇଁରେ ଅଶୋକଙ୍କ ନିଷ୍ଠୁରତାର ଶିକାର ହୋଇ ଦାସବୃତ୍ତିରେ ନିୟୋଜିତ ହୋଇ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଉପରୋକ୍ତ ଶିଳାଲେଖରୁ ପୁନଶ୍ଚ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଏକଲକ୍ଷ କଳିଙ୍ଗ ଗଣବାସୀ ପ୍ରାଣବଳୀ ଦେଇଥିଲେ ଓ ବହୁଲକ୍ଷ ଲୋକ ଯୁଦ୍ଧୋତ୍ତର ଦୁର୍ବିପାକ ଓ ଦର୍ଭିକ୍ଷ ହେତୁ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁର ଶିକାର ହୋଇଥିଲେ । ଯଦି ଚଣ୍ଡାଶୋକ ପ୍ରକୃତରେ ଧର୍ମାଶୋକ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରଜାନୁରଞ୍ଜନ ତାଙ୍କ ପଣ ହୋଇଯାଇଥିଲା ତେବେ ଯୁଦ୍ଧୋତ୍ତର ଦୁର୍ବିପାକ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଏପରି ବହୁଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କରିଗଲା କିପରି?

ଅଶୋକ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଶିଳାଲେଖରେ ଏହାର କୌଣସି କୈଫିୟତ୍ ଦେଇନାହାନ୍ତି କି କୌଣସି ଇତିହାସ ଗବେଷକ ଏହାର କୌଣସି ଉତ୍ତର ପାଇନାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏହା ହିଁ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଘୋର ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦୀ ଅଶୋକ ଆମ ରାଜ୍ୟର ଏକ ଲକ୍ଷ ବୁଦ୍ଧାନୁଗତ ଲୋକଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି, ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ବୁଦ୍ଧାନୁଗତ ଲୋକଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରିନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ଦାସବୃତ୍ତିରେ ବଳପୂର୍ବକ ନିୟୋଜିତ କରିଥିବା ବେଳେ ବହୁଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧୋତ୍ତର ଦୁର୍ବିପାକ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ମରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରି ଆମ ଗଣରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ନୈତିକ ମନୋବଳକୁ ସଂପୂର୍ଣତଃ ଧ୍ୱଂସ କରିଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧର ବିଭିଷିକା ଦେଖି ହୃଦୟ ତରଳିଯିବାରୁ ସେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣକରି ତହିଁର ପ୍ରସାର ଘଟାଇଥିବା ଯାହା ଇତିହାସ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କହି ଆସିଛି ତାହା ଶ୍ରେଣୀଚରିତ୍ରଭିତ୍ତିକ ପ୍ରଚାର ଭିନ୍ନ କିଛି ନୁହେଁ । ଅସଲରେ ଅଶୋକ ବୌଦ୍ଧାଦର୍ଶର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧ ଥିଲେ ନିରୀଶ୍ୱରବାଦୀ ଏବଂ ସେ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଧର୍ମ ଦୈବବାଦର ବିରୁଦ୍ଧରେ ହିଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା (V. Poussin, Encyclopedia of Religion and Ethics !! 183) ମାତ୍ର ଅଶୋକ ନିଜକୁ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ - ଦେବାନଂ ପିୟେନ ପିୟଦସିନ - ଇତ୍ୟାଦି ଭାବେ ବାରମ୍ବାର ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ କରି ବୌଦ୍ଧ ମତର ଏହି ମଞ୍ଜ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ଦୋହଲାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଦୈବତ୍ୱର ସର୍ବଶକ୍ତିମତ୍ତା ପ୍ରତିପାଦନ ଦ୍ୱାରା ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦର ବିସ୍ତାରପାଇଁ ଏକ ସହାୟକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ବେଳେ ଅଶୋକ ବୌଦ୍ଧ ମତ ସପକ୍ଷରେ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ କୌଣସି ଶିଳାଲେଖରେ କୌଣସି ଉଲ୍ଲେଖ କରାଇନଥିବା ପଛରେ ଥିବା ତାଙ୍କ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱର କୌଣସି ଆକଳନ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆମେ ଦେଖୁ ଅଶୋକଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତି କାଳରେ ନିରୀଶ୍ୱରବାଦୀ ବୁଦ୍ଧଙ୍କଠାରେ ଐଶୀତ୍ୱ ଆରୋପଣ କରି ସେତେବେଳକୁ ଦୃଢ଼ତା ଫେରି ପାଇଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମକୁ ନିଜ ଭୂମିରୁ ଉତ୍‌ଖାତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ

ହୋଇଛି । ତେଣୁ ଏହାହିଁ କୁହାଯିବା ଯଥାର୍ଥ ଯେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ବିଲୋପିକରଣପାଇଁ ଅଶୋକ କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ।

ମଗଧର ତାଲିମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ବାହିନୀ ବୌଦ୍ଧପ୍ରଭାବ ହେତୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ଶାନ୍ତ କଳିଙ୍ଗର ପୁରୁଷ ଗଣବାହିନୀକୁ ହତ୍ୟା ଓ କଏଦୀ କରିବା ପରେ ବୌଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତି ଓ ମାତୃଭୂମିର ସୁରକ୍ଷାପାଇଁ ଓଡିଶାର ବୀରା ନାରୀମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇ ଆକ୍ରମଣକାରୀଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଭୟ ସଞ୍ଚାର ଘଟାଇଥିଲେ ତାହାରି ଚାପରେ ଏବଂ ମାତୃଗଣଙ୍କ କୋପରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ପାଇଁ ସେ ତତ୍କାଳ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତହିଁରେ ଦୈବତ୍ୱ ଆରୋପିତ କରାଇ ଗୋର୍ବାଚ୍ୟୋଭ ସୋଭିଏତ୍ ଦେଶକୁ ଉଜାଡ଼ିଦେବାପରି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ଦିଗ୍ଭ୍ରଷ୍ଟ କରାଇଥିଲେ । ଏହାର ଆକଳନ ଇତିହାସବିତ୍ମାନେ କେବେ କରିବେ ସମୟ ହିଁ କହିବ । ମାତ୍ର ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାସପ୍ତଶତ୍ୟାମ୍ରେ ଏପରି ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ଯାହା କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧର ଏକ ଝଲକ୍ ଆମକୁ ଦେଇପାରେ । ଆକ୍ରମଣକାରୀ ଚଣ୍ଡ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର -ଭୈରବଶାସନ- ଶୁମ୍ଭ ଦାନବର ସେନାନୀ ସହ ମାତୃଗଣର ଏହି ସଂଗ୍ରାମ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟରେ । ପରାଜିତ ହୋଇଛି ଆକ୍ରମଣକାରୀ ଦାନବ । ଚଣ୍ଡାଶୋକ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରେ ରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଯେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ତାହା ଓଡ଼ିଶାର ମାତୃଗଣଙ୍କ ବିଜୟର ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ । ତେଣୁ ମାତୃଗଣଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିବା କାଳୀ ବୌଦ୍ଧ ଚେତନାର ପ୍ରତୀକଭାବେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମାର୍ଥବାଚକ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଓ କାଳୀ ପୂଜା ରାତିରେ ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଜୟଦେବଙ୍କ ଅଷ୍ଟପଦୀର ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ବାଇଶି ପାହାଚର କଳ୍ପନା କରି ତାର ବଡ଼ବଡ଼ୁଆ-କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧରେ ସହିଦ୍ ହୋଇଥିବା ବୌଦ୍ଧ ଓ ସ୍ୱୟଂ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମ୍ମାନରେ ଓ ସ୍ମୃତିରେ ଜାଳି ଚାଲିଛି ଆଗ୍ନେୟ ଦିହୁଡ଼ି ।

---X---